

ВІДГУК

офіційного опонента –

кандидата педагогічних наук, доцента

Росенко Світлани Олександрівни

на дисертацію **Васютинської Єлени Артурівни**

«Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині

(друга половина XIX – початок XX століття)»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Україна є багатонаціональною державою. На її території проживає понад 100 національностей, які мають свою мову, культуру, історію, що формувалися протягом тривалого періоду. Визначальним чинником для національного та культурного розвитку всіх народів, які проживали в регіоні, є поширення навчальних закладів. Тому вивчення розвитку етнопонаціональної освіти й виховання в різних поліетнічних регіонах України є важливим та сприяє загальному збагаченню історії України.

У контексті означеного вище актуальність і значимість дисертаційної роботи **«Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)»** не викликає сумніву.

Важливо відзначити, що подане дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) **«Соціально-професійне становлення особистості»** (реєстраційний номер 0116U003481).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою:

– з'ясовано ступінь вивчення проблеми, здійснено класифікацію

джерельної бази та обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження;

- виявлено провідні соціокультурні передумови розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття;
- розрито провідні чинники розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття;
- схарактеризовано особливості діяльності різних типів єврейських навчальних закладів на Єлисаветградщині в окреслений історичний період.

Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертація Є. А. Васютинської є комплексним дослідженням, у якому вперше на основі аналізу джерел і сучасного осмислення проблеми цілісно схарактеризовано розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Дослідницею виявлено соціокультурні передумови розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині в означений період. Серед основних визначено: сформованість традиційної освіти на засадах історії та культури єврейського народу; піднесення соціально-економічних перетворень у суспільстві, що потребувало масової освіти, підготовку кваліфікованих фахівців із різних сфер життя; впровадження урядових реформ щодо єврейської освіти; започаткування єврейських навчальних закладів різних типів, нормативне забезпечення їх діяльності; активна діяльність єврейських громад, приватна ініціатива громадських діячів у створенні єврейських освітніх інституцій.

Авторкою коректно розкрито провідні чинники розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття, а саме: поліетнічність регіону, наявність законодавчої регламентації єврейської освіти; встановлення громадсько-державного характеру організаційних засад її діяльності; вияв громадської ініціативи у відкритті єврейських навчальних закладів; врахування в організаційно-змістових

аспектах діяльності єврейських шкіл соціальних та економічних потреб розвитку краю. Дисертанкою досліджено процес формування та розвитку мережі єврейських початкових, загальноосвітніх та професійних навчальних закладів на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Заслуговує на увагу уточнена інформація про еволюцію освіти єврейської національної меншини в тогочасній країні та організацію єврейської освіти на Єлисаветградщині в окреслених хронологічних межах.

У дисертаційному дослідженні подальшого розвитку набули історіографія проблеми та класифікація джерел дослідження на основі проблемно-хронологічного підходу; місце і роль навчальних закладів для євреїв Єлисаветградщини в системі вітчизняної освіти.

Є. А. Васютинською до наукового обігу введено нові архівні матеріали, дослідження краєзнавчого спрямування, що стосуються розвитку освіти євреїв краю у другій половині XIX – на початку XX століття.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Є. А. Васютинської та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Дисертанткою опрацьовано значний масив наукових джерел (319 найменувань, 13 з яких іноземною мовою). У роботі використано 59 архівних джерел, що зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України, м. Київ (ф. №№. 12, 442, 707, 1316, 2045), Державного архіву Херсонської області, м. Херсон (ф. №№. 1, 3, 4, 5, 14) та Державного архіву Кіровоградської області, м. Кропивницький (ф. №№. 18, 57, 59, 64, 68, 78, 460, 635).

Використання значної кількості фактичного матеріалу сприяло забезпеченню інформаційної насиченості рецензованої роботи та стало підставою для формулювання власного бачення досліджуваної проблеми.

Обґрунтованість наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретико-методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Є. А. Васютинської містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання.

Практичне значення поданої до захисту роботи не викликає сумнівів. Її основні положення, висновки й узагальнення можуть стати основою при розробці суміжних історико-педагогічних проблем, підготовці спецкурсів, написанні посібників, підручників з історії педагогіки, історії України, підготовці спецкурсів із проблем розвитку освіти, зокрема освіти євреїв на Єлисаветградщині, бути використанні у практичній діяльності єврейськими національними освітніми установами.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 53/1–н від 26.06.2023 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1845 від 17.08.2023 р.), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 08/1–391/3 від 18.10.2023 р.).

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, аргументувала використання обраних методів дослідження.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Дисертація логічно структурована, що дало можливість дисертантці досягнути поставленої мети, а саме – здійснити історико-педагогічний аналіз розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Повний обсяг дисертації становить 245 сторінок, з них основного тексту – 170 сторінок. Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та визначеним завданням дослідження.

У першому розділі – *«Стан наукової розробки проблеми, джерельна база та методологія дослідження»* – дослідницею здійснено аналіз праць, що стосуються проблеми. В основу аналізу праць покладено три хронологічні періоди перший – (друга половина XIX ст. – 1917 р.), другий – (1917 р. – кінець 1980-х рр.) та третій – (з початку 1990-х рр. до теперішнього часу), що є традиційними в періодизації історико-педагогічної науки.

Використання проблемно-тематичного підходу при визначенні й класифікації праць на кожному з історичних періодів дало змогу Єлені Артурівні виділити основні напрями наукових пошуків та визначити коло завдань, що вимагали вирішення.

Дослідницею були проаналізовані праці, присвячені розгляду соціально-економічного та культурного життя євреїв, розвитку їх освіти, та публікації про стан та генезу освіти євреїв безпосередньо на Єлисаветградщині.

Здійснений історіографічний аналіз праць, архівних, офіційних джерел, спогадів та мемуарної літератури, матеріалів періодичних видань став достатньою науковою основою для проведення ґрунтовного історико-педагогічного наукового дослідження з розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині в окреслених хронологічних межах.

У межах першого розділу Є. А. Васютинською також розглянуто

теоретико-методологічні засади дослідження. У роботі використано сукупність наукових підходів, а саме: цивілізаційний, системний, культурологічний та регіональний. Охарактеризовано принципи історизму, об'єктивності та системності, які використовувалися для вирішення дослідницьких завдань.

У другому розділі – *«Провідні передумови та чинники розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття»* – схарактеризовано соціокультурні передумови, що формувалися під впливом соціально-економічних та суспільно-політичних впливів. Окрему увагу дослідниця акцентує на національних передумовах як складових соціокультурних та визначає їх вплив на розвиток і становлення освіти євреїв.

Доцільним у роботі є висвітлення історії євреїв Єлисаветградщини. Єлена Артурівна розглянула основні напрями та шляхи розвитку освіти євреїв, розкрила вплив та напрями діяльності громади у галузі поширення освіти.

Логічним є третій розділ дисертаційного дослідження – *«Організація та функціонування єврейського шкільництва на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття»*. Виходячи із завдань дослідження автор дисертаційної роботи з опорою на численні джерела схарактеризувала особливості діяльності різних типів єврейських навчальних закладів на Єлисаветградщині в окреслений історичний період. Досліджено діяльність початкових шкіл, середніх навчальних закладів та професійних закладів освіти різних типів, форм власності та підпорядкування, де мали можливість здобути освіту діти з єврейських родин.

Результати дисертаційного дослідження пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на конференціях різного рівня.

Отже, дисертаційна робота Є. А. Васютинської за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням, в якому уперше цілісно схарактеризовано розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У дисертаційному дослідженні здійснено аналіз розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині. На нашу думку, робота значно виграла б, якби у вигляді таблиці було продемонстровано динаміку поширення закладів освіти для євреїв протягом досліджуваного періоду в окреслених територіальних межах. Таке представлення дало б можливість унаочнити кількісне та типологічне розмаїття навчальних закладів, де мали можливість здобути освіту діти з єврейських родин.

2. Вважаємо, що в ході розкриття особливостей становлення та розвитку закладів освіти варто було предметніше показати вплив на цей процес законодавчих документів, що регулювали питання національних меншин, та простежити який вплив вони мали на поширення закладів освіти для євреїв в Єлисаветградському повіті.

3. Цінними, на наш погляд, є представлені у роботі таблиці, проте авторці дисертаційної роботи варто було б зазначити назви таблиць та усунути певні неточності (табл. 2.2.2, табл. 2.2.3.).

4. Схвально оцінюючи представлені в дисертації додатки, водночас зазначимо, що їх варто було урізноманітнити, зокрема, подати навчальні плани, програми навчальних закладів, розклад уроків тощо.

Зазначене не зменшує наукової цінності та практичної значущості виконаної роботи, має рекомендаційний характер і може сприяти вдосконаленню дослідження Е. А. Васютинської.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Відзначаємо відповідність чинним вимогам публікацій дисертантки, які не тотожні за змістом. Результати дослідження відображено в 11 наукових працях (2 – у співавторстві), із них 4 статті у наукових фахових виданнях

України в галузі педагогіки та 3 статті в закордонних періодичних наукових виданнях (1 стаття включена до наукометричної бази Web of Science (у співавторстві), 4 публікації апробаційного характеру.

На основі аналізу змісту публікацій Є. А. Васютинської можна констатувати, що наукові положення, висновки, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають вимогам, побудова логічна. Цифровий матеріал структуровано в таблицях, що полегшує сприйняття змісту матеріалу, представленого в розділах.

Дотримано принципи академічної доброчесності. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради

закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами, Постанова КМ № 341 від 21.03.2022), а її авторка Васютинська Єлена Артурівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи

Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
кандидат педагогічних наук, доцент

Світлана РОЄНКО

Ректор

Олександр БЕЗЛЮДНИЙ